

к этике делового общения в пользу его функциональности (вплоть до отсутствия обращения в деловой переписке). Это говорит об уменьшении пространства этики (или, что то же самое, деградации, анти-развития в этом пространстве) с одновременным увеличением функционально-технологического пространства коммуникации. Примерно такая же картина отношений выявляется (только теперь уже на основе анализа причинно-следственных связей) между формальной оценкой квалификационной работы «на плагиатизм» и востребованностью такой оценки в пространстве этики: последнее просто элиминируется, устраняется из оценки. Нетрудно видеть, что при этом сжимается и этическое пространство образовательной деятельности в целом.

Введение понятия пространства развития коммуникации и составляющих его подпространств в образовательной деятельности позволяет перейти к анализу этих составляющих. И самой интересной их характеристикой, возможно, выступает представление об их конечности или бесконечности. При этом в отношении одних пространств (например, технологического или информационного) не возникает сомнений в их бесконечности. То же можно сказать и в отношении физического пространства коммуникации (если не ограничиваться поверхностью Земли). Но уже с «временным пространством» все обстоит значительно сложнее. Практически для человеческого восприятия время бесконечно: наша планета «прожила» несколько миллиардов лет, и это число в человеческом измерении неотлично от бесконечности. Но, с другой стороны, в сутках 24 часа, и это позволяет говорить об ограниченности временного пространства как составляющей пространства развития. Особенно эта ограниченность проявляется во взаимодействии с другими пространствами, например, информационным. Еще в середине 80-х годов прошлого столетия в даже узкой специальности ежедневно появлялось примерно 3,5 тысячи новых научных текстов. Теперь это число, возможно, на порядок больше. И совершенно понятно, что усвоить всю выходящую по специальности информацию современный специалист не в состоянии, именно вследствие ограниченности «пространства времени». Надо заметить, что этому обстоятельству все еще не уделяется достаточного внимания и в теории, и в практике образовательной деятельности.

Другой ограниченной составляющей пространства развития коммуникации является пространство здоровья человека – и учащегося, и обучающего. И в отношении этого пространства все отчетливее видны ограничивающие воздействия со стороны информационного и технологического пространств развития. Именно с «пространством здоровья» связана смена глобальных парадигм современности: переход от достижения пределов роста к недостижению пределов разрушения...

Таким образом, рассмотрение составляющих пространства развития коммуникации в образовательной деятельности (а с ними связаны и соответствующие ресурсные представления) выявляет важные аспекты обсуждения проблемы совершенствования образовательной деятельности, позволяет по-новому освещать возникающие в ней противоречия и точнее формулировать задачи их разрешения.

*Білик Н. І., канд. іст. наук, доцент
Тернопільський національний економічний університет, м. Тернопіль*

СЕРЕДНЬОВІЧНЕ МИСТЕЦТВО РУСІ-УКРАЇНИ ЯК ШТУЧНИЙ КОМУНІКАТИВНИЙ КАНАЛ

Мистецтво – це художньо-образні форми відображення дійсності, спосіб виявлення творчого потенціалу особистості та задоволення її естетичних потреб. Мистецтво розглядають як штучний комунікативний канал, створений людиною ще в добу палеоліту.

Штучні комунікативні канали «виникли через обмеженість природних можливостей людини (коли комуніканти позбавлені безпосереднього контакту, не можуть ні бачити, ні чути один одного, а проте існує суспільно важлива інформація, що потребує поширення в соціальному часі і просторі)» [1, с. 48]. Найдавнішими штучними каналами комунікації дослідники вважають: графічні зображення на кістці та камені; живописні малюнки на стінах печер; фігурки людей, тварин і птахів. Перелічені твори мистецтва були знаками і символами, що уособлювали архаїчні уявлення первісної людини про навколишній світ. Отже, у добу палеоліту виникла інформаційно-комунікативна функція мистецтва.

Зв'язок між митцем й аудиторією уможлиблює саме інформаційно-комунікативна функція. Існують види мистецтва, в яких комунікативні можливості обмежені мовним бар'єром. Це, передусім, література, театр, водночас архітектура, живопис, скульптура, музика і танець «володіють» універсальним комунікативним кодом. Саме тому «мова» творів Леонардо да Вінчі чи Миколи Лисенка була зрозумілою в усіх регіонах світу і пододала часові кордони.

Середньовічне мистецтво Русі-України донині залишається потужним художнім комунікативним каналом, що несе символічні повідомлення з X ст. Давньоруська архітектура стала своєрідним закріпленням доби у просторі, а в контексті християнства – втіленням «Біблії» в камені. Найкращі пам'ятки цього періоду збереглися в Києві та Чернігові. Ця «скам'яніла музика» минулих поколінь є невід'ємною частиною української культури.

У X–XI ст. переважали споруди візантійського зразка, однак у їх архітектурі відображено й місцеві традиції. Це були хрестово-купольні (хрещато-баневі) храми. Довкола головної бані, яку кріпили на чотирьох стовпах-підпорах, розміщували менші за розміром. Головна частина сакральної будівлі була орієнтована на схід [2, с. 95].

Храм, згідно з християнським вченням, символізував дім Бога, корабель спасіння, хрест, на якому розп'яли Ісуса Христа. «Храм мислився як символ гармонійної організації хаосу буття силою Божого слова. Тому вже зовнішні пропорції його мали бути бездоганними і визначати ідею гармонії, що водночас і пов'язана з довкіллям, і виділяється з нього. Цьому слугували і розташування церкви на високих місцях, так, щоб її було видно на тлі неба...» [3, с. 96].

Перший кам'яний храм на Русі – церква Богородиці Десятинна, збудована грецькими майстрами у 989–996 рр. на кошти князя Володимира. Назва сакральної споруди означала, що 10-у частину свого прибутку князь жертвував на храм. Водночас, історія пам'ятки пов'язана з перенесенням із Херсонеса мощів Святого Климента, на цій реліквії храм побудовано, звідси інша назва споруди – Великомученика Климента [4, 47]. Церква, згідно з дослідженнями, мала до 25 куполів, товщина стін становила близько 1 м. У 1240 р. Десятинну церкву було зруйновано під час монголо-татарської навали, нині залишився лише фундамент споруди, знайдено мозаїчну підлогу.

Найдавніший храм Русі-України, що зберігся до наших днів, – це собор Святої Софії у Києві, збудований у 1011 р. князем Володимиром (останні дослідження світських фресок собору та графіті (за 1018–1036 роки) дають вченим підстави стверджувати цей факт); будівництво сакральної споруди було завершено князем Ярославом Мудрим. «Унікальна інформація, що міститься в його архітектурно-живописному ансамблі, відіграє велику роль у вирішенні питання про формування ментальності та становлення світоглядних засад нашого народу. Разом із тим Софійський собор є перлиною світової культури, зокрема унікальним явищем східнохристиянської культурно-релігійної традиції, що отримала в ньому своє сакральне та матеріально-художнє відображення» [4, с. 9].

Храм присвячено Софії – Божій Премудрості. Перед будівничими храму Святої Софії постало завдання відтворити образ Нової Русі (після хрещення в 988 р.) в образі нового храму. Оскільки Київ став символом Нового Єрусалиму, тому образ священного міста проявився в архітектурі храму. Собор Софії символізував Дім Премудрості, а Київська Русь – царство Божої Премудрості. Споруда Софії репрезентувала руську Церкву, яка, у свою чергу, уособлювала ідеальну християнську державу – «Святу» Русь. Свята Русь – це Русь рівноапостольних і святих князів, ченців і книжників [4, с. 75]. У Софії Київській не було персоніфікованого образу Премудрості, відображеного в іконі, бо її образом був увесь храм.

Храм Святої Софії був «ликом» Софії. Про зв'язок Софії з Богоматір'ю свідчить храмове свято – Різдво Богородиці.

В основу сакральної споруди покладено візантійську хрещато-баневу систему. У центрі містилася центральна баня, навколо неї – дванадцять бань. Тринадцять бань (12+1) символізували Ісуса Христа та 12 апостолів, тобто Вселенську церкву. П'ять куполів зверху стали символом священного союзу Христа й Небесної церкви, що позначався числом 5.

Софійський собор дійшов до наших днів із майже незмінним інтер'єром, у якому гармонійно поєднано фрески та мозаїки, датовані часом будівництва храму. У соборі збережено 260 м² мозаїки, що нараховує 177 відтінків. У мозаїці виконано найважливіші зображення, які «читають» зверху вниз; їх розміщення відповідає візантійському канону оформлення християнського храму:

- усередині головної бані зображений Христос-Вседержитель (Пантократор), володар світу, глава Церкви Небесної, згідно з каноном, він тримає в лівій руці Євангеліє, а правою – благословляє, навколо Спасителя – чотири архангели;
- у підкупольному барабані – постаті апостолів-євангелістів, учнів Христа;
- над вівтарем – Богоматір, яка символізує Церкву Земну, у вигляді Оранти (з грец. – «Та, що молиться») з піднятими у молитві руками. Оранта в довгій синій сорочці та пурпуровому плащі постає на золотому тлі, що символізує Царство Небесне;
- нижче образу Оранти – багатофігурна композиція «Євхаристія», головне таїнство Церкви – причастя хлібом і вином [2, с. 97].

У храмі збережено 300 м² фресок. Розписи ілюструють Святе Письмо, крім біблійних сюжетів є «життя» Святого Георгія й архангела Михаїла. Особливістю є унікальні розписи на світські теми: в центральному нефі зберігся княжий портрет «сім'ї князя Ярослава Мудрого» (за іншою версією – «сім'ї князя Володимира»); на стінах сходових веж собору, що ведуть на княжі хори, зображено сюжети історичних подій (церемонія прийому княгині Ольги в Константинополі у візантійського імператора; розваги при візантійському дворі; укладення династичного шлюбу князя Володимира з візантійською принцесою Анною, яка постає в символах білого лебедя й левиці). На стінах храму збережено багато символічних зображень, що були носіями інформації для посвячених: голуб – символ святого Духа; полювання на ведмедя – символ сватання князя, як давній ритуал з архаїчних часів; грифон, що кігтить дракона, – символ перемоги християнства над язичництвом та ін.

Отже, у знаках і символах християнського храму втілено світогляд середньовічної людини, сам собор розглядають як штучний комунікативний канал, що продукує важливу інформацію для людини в ХХІ ст.

Список використаних джерел

1. Гавура О. Соціальні комунікації: навч. посіб. Тернопіль, 2011. 252 с.
2. Гомотюк О., Білик Н., Калакура О., Юрчак Н. Історія української культури: навч. посіб. Тернопіль, 2011. 224 с.
3. Попович М. Нарис історії культури України. Київ, 1998. 728 с.
4. Демчук Р. Храм Софії у символічному просторі Русі-України. Київ, 2008. 164 с.

*Добровольська В. В., канд. наук із соц. комун., доцент
Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, м. Київ*

ДО ПИТАННЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ ЦИФРОВОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

Бурхливий розвиток інформаційних технологій та формування цифрового суспільства призвели до того, що все більше і більше інформаційних ресурсів культури та освіти виробляються, розповсюджуються і надаються користувачу в цифровому форматі. Це можуть